

se nisu stvorile stilske vrijednosti. Jedan je autor nedavno uporabio *boricu* da se naruga ženi koja neznanstveno i anakronično tvrdi i da postoji srpskohrvatski jezik. Napisao je: „Upravo ju je takvo skandalozno neznanje i moglo pretvoriti u najvatreniju boricu za nepostojeći srpskohrvatski jezik i to u trenutku kada ga se i sami srpski jezikoslovci odriču kao odbačene štake nadidene integralističke jugoslavenske politike i upućuju svoje kolege da se posvete isključivo izgrađivanju i proučavanju srpskoga jezika...“

Neshvativši rugalačko značenje, srpski su se jezikoslovci počeli rugati hrvatskom. Zato je dobro što je *borkinja* dobila nagra-

du, dobro je i uvesti malo reda u raspodjelu sufikasa -ica, -ka, -kinja, -inja jer su sva četiri hrvatska. Neki, imajući na umu oprjeke *doktorka/doktorica, ministarka/ministrica, profesorka/profesoricica, učiteljka/učiteljica, studentkinja/studentica*, htjeli su u hrvatski uvesti i *knjižničarica, novinarica, sinoptičarica, veterinarica, sudica...*, srećom sebi na ruglo.

Jasno da u prijedlozima ima još mnogo dobrih riječi, ali je dobro da smo se složili i u ovim trima.

Stjepan Babić

BABIĆEV ZBORNIK

U izdanju Ogranka Matice hrvatske iz Slavanskoga Broda izišao je u veljači ove godine zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa što ga je u povodu 80. obljetnice rođenja akademika Stjepana Babića (rođ. 29. studenoga 1925. u Oriovcu) priredio Matičin ogranak u Slavanskom Brodu 5. i 6. svibnja 2006. Urednik je zbornika brodski publicist Slavko Mirković. Građa je raspoređena u deset podjeljaka, a na kraju su dodane biografske bilješke o autorima, kazalo imena i kazalo ilustracija.

O znanstvenoj djelatnosti Stjepana Babića piše Sanda Ham u opsežnoj sintezi (str. 30. – 60.) u kojoj raščlanjuje ključne točke Babićeva jezikoslovnoga rada, ocjenjujući njegov golem prinos hrvatskomu rječotvorju i normativistici (gramatike, pravopisi), kao i višegodišnju glavnouredničku djelatnost u časopisu *Jezik* (1970. – 2004.), kojemu je dobro osmišljenom uređivačkom politikom – u kojoj je strukovna recenzija višedesetljetna odlika časopisa, izborom suradnika te širo-

kim tematskim rasponom – priskrbio ugledno mjesto i u međunarodnoj slavistici.

Od objave svoga prvoga članka 1952. godine u Studentskom listu, točnije od kritike gramatike Brabeca, Hraste i Živkovića, Stjepan Babić sustavno potvrđuje hrvatski jezik kao poseban slavenski jezik i znanstvenu disciplinu koja se njime bavi – kroatistiku, ili hrvatoslovlje, kako bi rekao njezin nestor prof. Bulczú László. U tom je Babić naslijedio svoga prethodnika i velikoga učitelja Ljudevita Jonkea, ovaj pak prethodni naraštaj hrvatskih jezikoslovaca s Krunom Krstićem, Petrom Guberinom i Blažom Jurišićem na čelu, oni Stjepana Ivšića, i tako bi taj niz u rasponu od četiriju stoljeća sezao i dalje od znamenitoga Pažanina Bartula Kašića, autora prve hrvatske slovnice iz 1604. godine. Tu povijesnu okomicu hrvatskih jezikoslovaca koji jasno i nedvojbeno prepoznaju, opisuju i propisuju hrvatski jezik kao jezičnu i jezikoslovnju činjenicu i prikupljaju njegovo rječničko blago povezuje zajednička svijest o jedinstvenosti čakavštine, kajkavštine i štokavštine, koja je

u svom povijesnom tropletu iznjedrila ono što čini hrvatski jezik hrvatskim, a hrvatski književni jezik kao njegov najviši izraz s njegovim funkcionalnim stilovima učinila jedinstvenim oruđem hrvatskoga povijesnoga i kulturnoga identiteta.

Babiću je sudbina namijenila da se zajedno sa svojim naraštajnicima – Daliborom Brozovićem, Radoslavom Katičićem, Milanom Mogušem, Božidarom Finkom, Zlatkom Vinceom – stavi na čelo suvremenoga pokreta za hrvatski jezik i punih pola stoljeća, u ograničenjima koja je nametao jugoslavenski komunistički režim kao poticatelj i promicatelj srbohrvaštine, stvori djelo koje je upravo tu službenu jezičnu politiku opovrgavalo i izgrađivalo prostor za punu potvrdu hrvatske jezične samobitnosti.

Babićevo djelo, podcrtava Sanda Ham, čini više od 1000 znanstvenih i strukovnih članaka te 16 jezikoslovnih knjiga objavljenih u 45 izdanja u više od milijun primjeraka. Među njima je i glasovita Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, koja je od 1991. doživjela tri izdanja, i koja – kao djelo pojedinca – dosljednom metodologijom i pomno odabranim korpusom ide u red najboljih u slavenskom svijetu. Nastala je kao plod višegodišnjega rada na prikupljanju hrvatske građe različitih funkcionalnih stilova, pa je vrlo iscrpna i bogata primjerima. Valja istaknuti da su na svim primjerima obilježeni naglasci, a da je dvoglasnički slog dug, što je prvo takvo bilježenje u jednom normativnom priručniku u nas.

Normativna Babićeva djelatnost vezuje se u prvom redu uz rad na temeljnim jezikoslovnim priručnicima – gramatici i pravopisu hrvatskoga jezika. Glasovita Težak-Babićeva školska gramatika sa svojih 15 izdanja najizdavanija je hrvatska gramatika u četiristoljetnoj hrvatskoj slovničarskoj povijesti, a svojim je sadržajem znatno nadišla školsku

namjenu i postala nezaobilaznim temeljnim priručnikom za učenje hrvatskoga jezika.

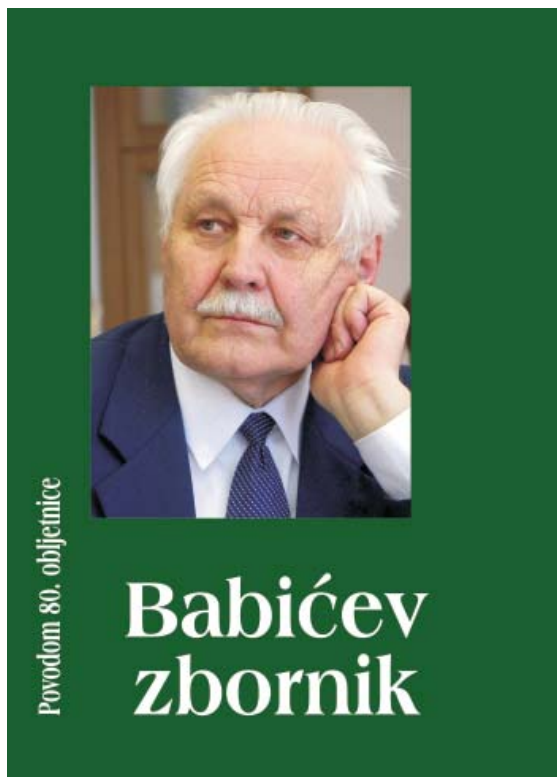
Babić je, s B. Finkom i M. Mogušem, suautor osam izdanja Hrvatskoga pravopisa, a deveto, koje je u pripremi, izradio je u suautorstvu s Mogušem i ono je do sada najpotpunije s nekim nanovo napisanim poglavljima (pisanje inojezičnica). Također je sa Sandom Ham i Milanom Mogušem suautor Hrvatskoga školskoga pravopisa, koje ima ministarsku preporuku za porabu u školama, i kojega je drugo izdanje u tisku.

Upravo je rad na usavršavanju i doradi vanju hrvatskoga pravopisa izvorom mnogih današnjih nesporazuma i polemika, pa se Babić našao u samom njihovoj žarištu, što je razumljivo, jer je riječ o temeljnom normativnom priručniku u kojem se zrcali sveukupna pismena kultura neke zajednice. Kao odgovor svojim kritičarima Babić je 2005. objavio knjigu Temelji Hrvatskomu pravopisu, u čijem je naslovu pridjev *hrvatski* napisan velikim slovom, jer je autor mislio na Hrvatski pravopis Babićev, Finkin i Mogušev, ali bi pridjevu u naslovu bolje pristajalo malo slovo, jer na nj nužno upućuje sadržaj knjige, u kojoj je autor prikupio tako opsežnu i kvalitetnu pravopisnu građu da je ona zapravo općehrvatska i nezaobilazna bilo komu tko želi odgovorno i suvereno razmišljati i raspravljati o hrvatskom pravopisanju, napose o pitanjima pokraćenoga dvoglasnika iza pokrivenoga *r*, gdje Babić pokazuje i dokazuje da je pisanje *rje* skupine (*grješnik, strjelica, vrjedniji*) višestoljetna hrvatska baština koje se ne treba odricati zbog proturječnoga propisa tršićkoga jezikoslovca ili pak Miklošičevih pogleda o tobožnjoj neizgovorljivosti *rje* skupine u početnom slogu, što je urodilo čak i time da je jedno od mnogih pravopisnih povjerenstava u 19. st. bilo propisalo *e* iza svakoga *r*, pa se pisalo *reka, rečnik, izreka, ogrev*, kojega se sindroma nismo oslobodili do danas.

Upravo to pitanje u ovom zborniku još jednom otvara Ivo Škarić. S fonetskoga stajališta piše o /jě/ iza pokrivenoga /r/ (str. 112. – 114.) na temelju građe izlučene iz Hrvatskoga nacionalnoga korpusa u kojem je među 2.576.206 pojavnica nađeno samo 670 /Crje/ različnica u 7630 pojavnica, a od toga su samo 62 različnice /Crje/ kombinacije. Pet korjenova (*grjeh, strjel, sprječ, vrjed, krjep*) proizvode oko polovicu od svih 670 različnica, što bi, drži Škarić, pravopisci trebali imati u vidu. Škarić zaključuje da je broj /Crje/ kombinacija, iako razmjerno malen, veći od očekivanoga broja slučajnosti te iskazuje latentno postojanje /j/ i onda kad ga u ostvaraju nema. O tome bi dubinskom postojanju fonema /j/ pravopis trebao voditi računa bez obzira na to kakav je na „sluh“ u izvedbi, kao što vodi računa o /d/ ispred /s, š/, o /d, t/ ispred sufiksalskih /c, č/ ili o /t/ u riječi *tko* ili /g/ u riječi *gdje*.

Babićevo je jezikoslovlje uvijek dokumentirano i u tom mu je najveća vrijednost. Zbog toga su njegovi zaključci valjani. U vremenu računalnih tehnologija kada se danas jednim pritiskom na tipku miša izlistavaju milijuntni popisi riječi, njegov se filigranski ručni rad iz doračunalnoga razdoblja doimlje još vrjednijim.

O znanstvenoj metodi koju je Babić primijenio u interpretaciji prikupljene građe govori u ovom zborniku njemački jezikoslovac Leopold Auburger (str. 77. – 93.). On je vidi na svim razinama Babićeva rada: leksikološkoj, morfološkoj, pravopisnoj. To je jezikoslovlje koje se iz zasada Saussurove opće lingvistike i praškoga strukturalizma razvilo u samostalnu funkcionalno-strukturalnu lingvistiku, čije su vrijednosti i temeljni postulati jasne razdvojbe strukture i sustava, dijakronije i sinkronije, književnoga jezika i organskih idioma. Pri tom se pojam sustav odnosi na određene, objektivno dane sastojke jezika, a pojam struktura na

relacijsku suvislost jezične zbilje, ili Babićevim riječima: „Sve jezične pojave teže da stvore određen sustav jer on omogućava veću ekonomičnost i jednoznačnost poruke i osigurava njezin jasniji prijenos. Posebnu važnost sustav ima za književni jezik jer se on svjesno izgrađuje“. Odnosno: „U svakoj se definiciji jezika kazuje da je jezik sustav znakova, a sustav je ono što je povezano, što ide u cjelinu po nekim pravilima. Što je pak konkretni sustav, to se određuje za svaki jezik posebno i po sustavu se određuje je li to jedan jezik ili su to dva“. Pojedini sastavni jezični sustavi cjeloviti sustav jezičnih znakova koji se tvori iz svojih djelomičnih sustava kao sastojaka, daju posebnim jezicima njihovu vlastitu osobitost. U tim je spoznajama znanstveni ključ za definiranje

odnosa hrvatskoga i srodnih mu jezika iz neposrednoga južnoslavenskoga okružja, pa tako i srpskoga.

Babićevi jezikoslovni pogledi i nedvosmislenost zaključaka u prilog samobitnosti hrvatskoga jezika bili su povodom oštrim istupima partijskoga aktiva na zagrebačkom Filozofskom fakultetu nakon sloma Hrvatskoga proljeća 1971. Babić je ocijenjen kao „ekstremni tumač hrvatske jezične posebnosti i kao ekspert za jezična pitanja praktične naravi“. Njegov se pristup naziva „lingvistički suptilnim i prividno apolitičnim“ s „dalekosežnim političkim implikacijama“. O tom je Babić prikupio građu u knjizi Hrvatska jezikoslovna prenja, a iz nje je u ovaj zbornik prenio Slavko Mirković (str. 95. – 111.).

Babić je čovjek raznorodnih zanimanja i polemične naravi, što se odražuje i u njegovu osobnu jeziku, stilu i frazeologiji. Tim se odsječkom, točnije frazeologijom u njegovim proznim djelima Vedre priče i Crvena magla te prozama uvrštenima u njegove jezikoslovne knjige Hrvatski jezik u političkom vrtlogu i Tisućljetni jezik naš hrvatski pozabavio Josip Matešić (str. 61. – 76.), istražujući s pozicija mannheimske frazeološke škole ustroj Babićevih frazeoloških jedinica, njihovu formalnu stranu, leksičko-gramatički sastav, sintaktičke odlike, podrijetlo i stilsku obojenost.

Babićevo istraživanje hrvatske morfologije izravno se odrazilo u članku Marija Grčevića o trpnim pridjevima glagola na *-stiti* s obzirom na razdiobu skupova *št* i *šč* (str. 115. – 124). Pristupajući temi s dijakronijsko-dijalektalnoga, a zatim sa sinkronijsko-normativnoga, na temelju porabne razdiobe inačica sa *št/šč* (*premošten* – *premošćen*) na temelju računalnoga korpusa od 220 milijuna riječi, Grčević ustvrđuje da su Babićevi popisi i razdvojbe napravljeni 1991. i 2005. valjani.

U leksikološko-leksikografsko-semantičkom podjeljku zbornika tri su priloga. U prvom Zrinka Jelaska u radu Ljubiš li me? Ti znaš da te volim (str. 125. – 170.) raščlanjuje značenje bliskoznačnih glagola *ljubiti* i *voljeti* kontekstualnim pristupom, posluživši se glasovitim odlomkom iz Evanđelja po Ivanu (21, 15. – 17.). Na primjeru prijevodnih inačica toga biblijskoga teksta u rasponu od 1575. do 2005. pokazuje se kako različit izraz vodi različitoj porabi (različitom čestotom, kolokacijama, stilom), potom konotaciji (osjećajna obilježja, različita prizivna obilježja zbog opsega same riječi i odnosa u mrežnome sustavu riječi), a onda i do značenjskih posebnosti.

U drugom u članku u tom podjeljku, Od teksta do kolokacijskoga rječnika (str. 171. – 179.), Stefan Rittgasser iz Walldorfa raspravlja o koncepciji jednostavnoga kolokacijskoga rječnika, za što su važni, osim jezične kompetencije leksikografa, i kolokacijski uzusi leksičkih jedinica u svezama riječi. Tekstni se korpus priređuje u obliku relacijske baze podataka s tipičnim kolokacijama, na temelju kojih porabnik može potvrditi i proširiti svoju kompetenciju. Takav se rječnik približava samoobjasnidbenom rječniku.

U trećem članku iz toga podjeljka, o hrvatskom vojnom nazivlju u rječniku Juridisch-politische Terminologie (Wien, 1853.) piše Mile Mamić (str. 180. – 198.) te ustvrđuje kako je hrvatski urednik Dimitrija Demetar u nj ugradio staro hrvatsko nazivlje, što je poslije bilo dobrom podlogom Šuleku pri radu na hrvatskom znanstvenom i strukovnom nazivlju. U Prilogu je popis važnijih vojnih naziva po abecedi njemačke natuknice.

U sociolingvističkom razdjelu zbornika Nataša Bašić piše o Novosadskom dogovoru u kontekstu jugoslavenske jezične politike

prve polovice XX. stoljeća. Na primjerima četiriju jezičnih anketa u razdoblju 1912. – 1954. prikazuje program velikosrpske unitarne politike unutar problema hijerarhizacije jezika u višejezičnoj i višenacionalnoj jugoslavenskoj državi, koji je od početnoga *srpsko-hrvatsko-slovenačkoga* za troplemeni narod (Makedonci su bili južni Srbi, a makedonski južnosrbijansko narječje) evoluirao do avnojskoga i zavnoškoga razlikovanja četiriju jezika – hrvatskoga, srpskoga, slovenskoga i makedonskoga jezika, a potom 1954. odnos hrvatskoga i srpskoga pokušao riješiti nasilnom grabdom nepostojećega srpskohrvatskoga jezika nametnutim pravopisom i krivotvorenim rječnikom dvaju književnih jezika.

O Marulićevu jezičnom tropletu u njegovu djelu, napose u spjevu Judita, piše Milan Moguš (str. 247. – 252.). Otac hrvatske književnosti služi se cjelokupnim hrvatskim književnim korpusom, hrvatskom književnom koine i u povijesnoj okomici i u sudobnoj ravnini. Dio je leksema preuzeo iz hrvatskih srednjovjekovnih tekstova i glagoljske književne baštine, dio iz suvremenoga kajkavskoga sjeverozapadne Hrvatske. Čakavske oblike pak znade za potrebe stiha promijeniti u štokavske.

Franjo Emanuel Hoško piše o Abekavici iliričkoj (1779.) Stjepana Adžića (str. 253. – 266.), neveliku djelcu za koje se sve donedavno mislilo da je zagubljeno, ali su danas poznata četiri primjerka. Djelo je bilo namijenjeno opismenjavanju i vjerskoj pouci puka u Slavoniji i Srijemu te Hrvatima u mađarskom dijelu Pečuške biskupije. Sadržava početnicu, molitvenik i katekizam, a slovopisno, pravopisno i jezično ne odudara od standarda slavonskih pisaca Adžićeva doba.

Vladimir se Horvat u ovom zborniku vraća svojoj temi odnosa povijesti hrvatskoga

i srpskoga jezika te u prilogu Od Bartola Kašića do Vuka Karadžića – razvoj hrvatskoga jezika i reforma slavenosrpskoga (str. 267. – 278.) pokazuje da je riječ o dvjema odvojenim povijestima, da se hrvatska na Kašićevim temeljima razvija ravnomjerno, dok srpska sa slavenosrpskim amalgamom u to vrijeme prolazi kroz tri reforme, a Karadžić provodi i četvrtu. Do pojave Karadžića, Hrvati su imali *metar dužni rječnikā*, kojima se Karadžić naveliko služio, pa je danas posve besmisleno raspravljati tko je komu uzeo jezik.

István Nyomárkay raspravlja (str. 279. – 288.) o vezama njemačke (austrijske) i hrvatske gramatografije od 80-ih godina 18. st. do prve četvrtine 19. st. te u Lanosovićevu *Anleitungu* nalazi utjecaj bečke gramatike *Anleitung zur deutschen Sprachlehre* po koncepciji, rasporedu građe i primjerima.

Alemko Gluhak u radu o etimologija i povijest jezika u jezičnoj kulturi (str. 289. – 302.) istražuje autorsko tematiziranje etimologije kao glasovnoga, obličnoga i značenjskoga razvitka riječi u časopisima *Hrvatski jezik* i *Jezik*.

Akademik August Kovačec u svom prilogu *Hrvatski jezik i Europa* (str. 303. – 314.) razotkriva i zapadnoeuropsku nedosljednost i hrvatsku institucionalnu nebrigu kada je riječ o hrvatskom jeziku i njegovu položaju u svijetu nakon 1991. Zapadnoeuropski ga krugovi, koji inače na sva usta promiču ljudska prava, u svom visokom školstvu na silu trpaju u zajednicu sa srpskim i bošnjačkim ili prikazuju dijelom zajedničkoga b.-c.-s. jezika (Bosnian-Croatian-Serbian). Naprotiv, u nekadašnjim socijalističkim zemljama istočne Europe hrvatski se proučava ili na posebnim katedrama ili u okviru odvojenih lektorata. Nebrigom matične države za hrvatski jezik ozbiljno se otvara njegova budućnost u Europi.

Na Kovačecov prilog naslanja se izlaganje Gracijana Biršića, Mrtva straža hrvatskoga jezika u Australiji (str. 315. – 322.), u kojem je prikazano uspješno nastojanje hrvatske zajednice u Novom Južnom Welsu za priznavanje lingvističke posebnosti i nacionalnoga imena hrvatskomu jeziku, koji je 1981. uveden u hrvatske etničke škole. Taj je uspjeh to veći jer se zbio u vrijeme opstojnosti jugoslavenske države i golemoga pritiska srpskoga lobija u Australiji da se hrvatsko jezično osamostaljenje onemogućiti svim sredstvima.

A da u jezikoslovlju lobiranje pojedinih strana može znatno utjecati na „znanstvenu“ interpretaciju, pokazao je Robert Greenberg u svojoj knjizi Jezik i identitet na Balkanu. O njoj u ovom zborniku piše Stjepan Babić

(str. 323. – 328.), pokazujući kako su njezine netočnosti i nepreciznosti te prešućivanje relevantne literature i tendenciozno pisanje posljedica Greenberova pogleda kroz „srpske naočale“.

Zaključni je rad u zborniku bibliografski prinos fra Vatroslava Frkina o Bandulavićevim Pištolama i evanđeljima u slavonskim franjevačkim knjižnicama (str. 329. – 336.). Bandulavićev se lekcionar zadržao u liturgiji slavonskih franjevačkih samostana sve do druge polovice 18. st., a njegova su različita izdanja (1699., 1718., 1739.) sačuvana u franjevačkim samostanskim knjižnicama u Požegi, Našicama, Slavonskom Brodu, Osijeku, Šarengradu i Iloku.

Nataša Bašić

OBLJETNICE

200. OBLJETNICA APPENDINIJEVE GRAMATIKE

Dubrovniku je prije 200 godina objavljena Grammatica della lingua Illirica (1808., ²1828., ³1848., ⁴1850.) Riječ je o nevelikoj hrvatskoj gramatici pisanoj talijanskim jezikom. Autor joj je dugogodišnji dubrovački profesor, Talijan Franjo Marija Appendini (Francesco Maria Appendini).

Gramatika je štokavski stilizirana, a književnojezična stilizacija temelji se na bogatoj dubrovačkoj književnosti. Osam desetljeća prije Appendinija, Ardelio Della Bella, Talijan podrijetlom i isto tako Dubrovčanin i dubrovački profesor kao i Appendini, objavljuje hrvatsku gramatiku s istim književnojezičnim uporištem i dijalekatnom stilizacijom – razumljivo je onda

što se Appendini izravno poziva na Della Bellu i što mu je Della Bella uzor. Tako je u objema gramatikama isti uvod, ista građa (u Appendinija ponešto osuvremenjena) i isti su uzorci sklonidaba i spreznja.

Appendinijeva gramatika, kao i Della Bellina prije njega, normira naddijalekatnu jekavsku štokavštinu, ponajprije dubrovačku: *bljed, bjelo, mljeko, mjesec, rjeti, rječ*. Ponešto je ikavizama i to kao dvostrukosti, primjerice, *vjetar* i *vitar*, a sam Appendini kaže da umjesto *je* Dalmatinci izgovaraju i pišu *i*. U skladu sa svojim uzorom i u Appendinija je nejednak broj padeža u jednini i množini: u jednini ih je šest, a u množini sedam. U pridjeva kao i Della Bella (i Kašić prije njega) razgraničuje određeni i neodređeni oblik, ali ih ne imenuje, nego ih razlikuje prema završnomu *-i* u nominativu jedine i u skladu s tim prema upotrebi. I u glagola slijedi svoj